

הוא בירושלמי בשני מקומות, בעוד שהבבלי גורס: 'ג' סימנים יש באומה זו'. ונקודת-הסכמה אחרת באותו מאמר: האסמכתא המקראית לגומלי חסדים — דב' ז יב — היא בהתאם לגירסת הירושלמי בשני המקומות האמורים, בניגוד לבבלי המסתמך על בר' יח יט. אולי לחכמים — שתורתם ואומנתם חקר הלשון הארמית ותולדותיה בתמורות העתים — פתרונים בסוגיה קשה זו של תיארוך.

[ד]

בפרק ב הצבעתי על תכונות לשוניות המאפיינות את שלוש הדרשות ובהערות המלוות את הטכסט יידונו פרטים לשוניים נוספים. בפרק זה מצאתי לנכון לייחד את הדיבור על ששה ביטויים וצירופי-לשון, הראויים לדעתי להבלטת-יתר.

(1) חכימיה בשלמהו

חידוש והפתעה יש בביטוי זה. פעמיים הוא מופיע בכתב-היד שלנו: ב'דברי כיבושין' (שורות 25–26): 'אִלְּ חַכְמִיָּה בְּשִׁלְמָהוֹן', וב'אכרזה' (שו' 64–65): 'וְכֵן פִּרְשׁוֹן חַכְמִיָּה בְּשִׁלְמָהוֹן'. עובדה זו יש בה כדי ללמדנו, שהיה זה ביטוי שליווה את אזכורם של החכמים. ואם כך הוא, הייתכן שנשתקע לגמרי מבלי להותיר זכר בספרותנו? והנה מצאתיו גם בקטע גניזה המכיל הכרזות בית דין,²⁹ קטע שיש לו כמרוזז דמיון עם ה'אכרזה' שלנו.³⁰ הדורש פונה אל הציבור בקריאה לתמוך באחד מחברי הקהילה שירד מנכסיו בדברים אלה: 'דאתון ידעין בשלמכון דהוא מן בעלי בתים... ויהב ולא נסב'³¹ וכרעות שמיא את[ן]דלדל[ן] מן נכסוי וצרף'. חשיבות מישנה למקבילה זו: ראשית, עצם ההיקרות של הביטוי בטכסט נוסף, ושנית היא זרעת אור על היקף שימוש: הוא לא היה מוגבל לנפטרים בלבד, כפי שניתן היה לחשוב על יסוד השימוש בכתב-היד שלנו. במקבילה הוא מתייחס אל קהל הנוכחים בבית הכנסת, שאליו מופנית ההכרזה.

ברם, מקור זה שהוא מתקופת הגאונים אין בו כדי להפיג את תמיהתנו כולה. עדיין אנו תוהים: האפשר שאין לביטוי זה חבר בספרותנו הקלאסית? נתקיים בי: 'יגעת ולא מצאת אל

²⁹ ראה: מאן (לעיל, הערה 25), עמ' 556, שורות 22–25.

³⁰ עיין: להלן, הערה 90.

³¹ מעניין לצייין, כי ביטויים זהים מצויים במכתבו של אברהם בירכי שלמה, הרב התימני בירושלים (בזמן הרמב"ם), אל אבו אלפרג ישועה דיין בפוסטאט, שנתבקש לסייע לנושא המכתב ונאמר עליו בעברית בתוך הנוסח הערבי: 'הוא מבעלי בתים', 'הוא מן הנותנים ולא מן הלוקחים' (ש"ד גויטיין, התימנים, מבחר מחקרים, ירושלים תשמ"ג, עמ' 132–133, שורות 25, 29). אם נניח שיש כאן השפעת ה'הכרזה' שלנו, תבאר לנו תיבת 'הוא' העברית במקום 'הו' הערבית, עובדה שהמהדיר הצביע עליה בסימן קריאה.

תאמין'. מצאתי את הביטוי בכתב־יד ואטיקן 60 של מדרש בראשית רבה,³² שבמקום הנוסח הנדפס:³³ 'רבינו הוה יתיב ולעי באורייתא' הוא גורס: 'רבינו בשלמיה הוה יתיב' וכו'. נמצאנו למדים שמטבע קדום לפנינו. מעתה עלינו להסיק, שהמעתיקים אשמים בהעלמותו: הם הקלו ראש בביטוי שבוודאי הזדמן שכיחות בטכסטים שהעתיקו, משום שאינו תורם דבר להבנת העניין ולא בא אלא לכבודם של החכמים.

(2) ומתבעי לן למתרחמה על פלגן פליג (פלג)

כינוי־הדדיות זה חוזר ב'אכרזה' שלוש פעמים (שורות 38 [בכתיב חסר: פלג], 54, 62). נראה שיחידאי הוא בספרות התלמודית ונמצא בירושלמי קירושין ד, א (סה ע"ג): 'דילמא דאינון בהתינ פלגון מן פלג' = שמא הם מתביישים זה מזה. באין אפשרות להסתייע בהופעה אחרת השתבשו המילונאים ומפרשי הירושלמי והמדרשים בפירושו או בצורתו. ר' דוד דרשון, בעל הפירוש הקצר על הירושלמי, שנדפס במהדורות קראקאי (שס"ט) וקרוטושין (תרכ"ב). לא עמד כלל על מובנו, פיצלו למרכיביו וסירסו עד בלי הכר: 'פלגון' = חלק אותם, 'מן פלג' = משחלק [אותם]. ונמשך אחריו, בלי להזכירו, ר' שלמה בוכר.³⁴ ומה שמתמיה ביותר הוא שגם לוי³⁵ אימץ פירוש מסולף זה, ובכך סתם אף הוא את הגולל על כינוי הדדיות זה. יסטרוכ במילונו (עמ' 1176) אמנם עמד על מובנו הנכון,³⁶ אך הוא שלח יד בצורתו ו'תיקן': 'מן פלגון' במקום 'מן פלג'. במדרשים המביאים את הירושלמי הביטוי נשתבש או 'תוקן' בכוונה. במדבר רבה ח, ד גורס: 'פלגין מן פלגין' ומדרש שמואל כת, ז רק 'פלגון', שבוודאי נתפרש 'חלק אותם', ומשמיט לגמרי את המלים 'מן פלג' שלא הובנו ונראו כמיותרות. מבוכה זו נגרמה בשל יחידאיותו של הביטוי. עכשיו ננספו לנו שלוש היקרויות חדשות, שבפירושן אין לטעות כלל. ויש לציין, שהביטוי מתועד גם בארמית הנוצרית בארץ ישראל. והרי דוגמה אחת: 'שלו בשלמא דפלגכון פלג' = שאלו איש בשלום רעהו.³⁷

³² ראה המהדורה הפאכסימילית של כ"י זה, הוצאת מקור, ירושלים תשל"ב, עמ' 112, טור ב, למעלה. מ' סוקולוף, שרידי כתיב יד וכו' (לעיל, הערה 13), עמ' 277, העתיק את כל הפיסקה הנידונה מכ"י זה והבליט את תיבת 'רבינו' עלידי מתיחת קו להפנות את תשומת הלב אל הכתיב המלא ביו"ד, ועשה כך שש פעמים באותו עמוד בלבד, אך למרבה הפליאה עבר בשתיקה על התיבה הסמוכה 'בשלמיה', לא הבליטה ולא העיר עליה כלום.

³³ בר"ר לג, ג, מהד' תיאודור־אלבק, עמ' 305.

³⁴ במהדורות של מדרש שמואל, קראקא 'תרנ"ג, עמ' 134, הערה לז.

³⁵ במילונו לתלמודים ומדרשים, ד, עמ' 46.

³⁶ וכן פירשו אל נכון בעל 'קרבן העדה' ו'פני משה'.

³⁷ ראה: שולטס (לעיל, הערה 13), עמ' 157; C. Brockelmann, *Grundriß der vergleichenden Grammatik der Semitischen Sprachen*, II, Berlin 1908-13, p. 329